

УКРАЇНА

(19) UA (11) 85449 (13) C2
(51) МПК (2009)
G01N 21/47МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИДЕРЖАВНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІОПИС
ДО ПАТЕНТУ НА ВИНАХІД

(54) СПОСІБ ВИЗНАЧЕННЯ ДОДЕЦИЛСУЛЬФАТУ НАТРІЮ У ВОДНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1

2

(21) а200705125

(22) 10.05.2007

(24) 26.01.2009

(46) 26.01.2009, Бюл.№ 2, 2009 р.

(72) ДОЛЕНКО СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА, UA,
ОЛЕКСІЄНКО ОЛЕНА ЮРІІВНА, UA, КУЩЕВСЬКА
НІНА ФЕДОРІВНА, UA(73) ІНСТИТУТ КОЛОЇДНОЇ ХІМІЇ ТА ХІМІЇ ВОДИ
ІМ. А.В. ДУМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕ-
МІЇ НАУК УКРАЇНИ, UA

(56) UA 22886, 05.05.1998, A

UA 39256, 15.06.2001, A

SU 1352352, 15.11.1987, A1

RU 2041460, 09.08.1995, C1

SU 1599726, 15.10.1990, A1

SU 767645, 30.09.1980, A1

MD 787, 31.07.1997, F1

(57) Спосіб визначення додецилсульфату натрію у водному середовищі, що включає одержання забарвленого йонного асоціату додецилсульфату натрію з органічним протиіоном, концентрування одержаного асоціату на твердому носії з наступним детектуванням методом спектрометрії дифузного відбиття, який відрізняється тим, що як органічний протиіон беруть кристалічний фіолетовий, йонний асоціат одержують при pH=3,9-4,1, а концентрування здійснюють на макропоруватому сорбенті XAD-16.

Винахід відноситься до аналізу матеріалів шляхом визначення їх фізико-хімічних властивостей за допомогою оптичних засобів, а саме, методу дифузного відбиття, і може бути використаний для визначення аніонних поверхнево-активних речовин (АПАР), а саме, додецилсульфату натрію (ДДСН) з метою екологічного моніторингу природних і стічних.

Рекомендованим методом визначення АПАР у воді в різних країнах є екстракційно-фотометричний метод [СЭВ]. Унифицированные методы исследования качества вод. 4.1, Т.1.-М.: Изд-во СЭВ.- 1987] [1]; [ГОСТ Р 51211-98] [2]; [Japanese Industrial Standard, JIS K 0102, 1993] [3]; [Standard method for the examination of water and waste water. American Public Health Association, American Water Works Association and Water Pollution Control Federation, Washington, DC, 17th ed., 1989, pp. 5-59] [4]. Метод оснований на утворенні в лужному середовищі асоціатів аніонних поверхнево-активних речовин з метиленовим синім та екстракції цих асоціатів хлороформом з наступною обробкою одержаного екстракту кислотою для знешкодження заважаючих факторів і визначенні концентрації АПАР спектрофотометричним методом. Спосіб реалізується наступним чином. 100см³ досліджуваного розчину поміщають в ділільну воронку ємністю 250см³, додають 10см³ фосфатного буферного розчину (pH=10,0) і 5см³

1,2·10⁻³моль/дм нейтрального розчину метиленового синього. Вміст воронки перемішують та додають 10см³ хлороформу. Суміш енергично струшують протягом 1хв і після розшарування фаз нижній шар зливають в іншу ділільну воронку, яка містить 100см³ дистильованої води та 5см³ кислого розчину метиленового синього. Вміст другої воронки струшують протягом 1хв та залишають для розшарування фаз, потім нижній шар зливають в мірну колбу об'ємом 25см³ через воронку з ватою, змоченою хлороформом. В першу ділільну воронку знову наливають 10см³ хлороформу і повторюють операцію екстракції. Нижній шар зливають в одну і ту ж мірну колбу. В першу ділільну воронку наливають 5см³ хлороформу і повторюють операцію екстракції. Об'єднані в мірній колбі 3 порції екстракта доводять до мітки хлороформом та міряють не менше двох разів оптичну густину екстракту відносно холостої проби на спектрофотометрі при довжині хвилі 650нм в кюветах товщиною шару 30-50мм.

Вміст аніонних ПАР визначають за грудуювальним графіком. За цим способом можливо ефективно визначати аніонні ПАР різної природи при їх вмісті 0,015-0,100мг/дм³ з відносною похибкою 40-3,0%.

Основними недоліками екстракційно-фотометричного способу [1-4] є достатньо висока нижня межа, висока трудоемність аналізу, яка

(13) C2

(11) 85449

(19) UA

обумовлена необхідністю шестикратної екстракції, довготривалий контакт працівника з токсичним органічним розчинником, який, в свою чергу, підвищує екологічну небезпечність способу.

Відомий також сорбційно-спектрофотометричний метод визначення АПАР [Спосіб визначення додецилсульфату натрію: Пат. №22886. Україна. МПК 6 G01N33/52, 5/04. / Запорожець О.А., Верба В.В., Наджафова О.Ю., Сухан В.В. - №96104085; заявлено 29.10.96; Надрук. 30.06.98, Бюл. №3 - 8с.] [5]. Суть способу [5] полягає в тому, що для вилучення ДДС використовується модифікований сіллю додециламіноетил- β -тридециламонію та метилового оранжевого (МО) силікагель, а МО, що при цьому переходить у водний розчин, поглинають при $\text{pH}=3-8$ силікагелем, модифікованим йодидом додециламіноетил- β -тридециламонію з подальшим детектуванням методом спектроскопії дифузного відбиття. Для цього в стакан ємністю 150см^3 додавали $0,02\text{г}$ сорбенту (№2) - силікагель „Сhemarol” L 100/250 для хроматографії, модифікований сіллю ДДАТД та метилового оранжевого і 50см^3 розчину ДДС з концентраціями $0,03-0,28\text{мг/дм}^3$ з $\text{pH } 5,5$. Розчин перемішували на магнітній мішалці протягом 30хв. Потім розчин відфільтровували через фільтр „червона” стрічка в інший стакан ємністю 150см^3 , куди вмішували $0,1\text{г}$ сорбенту (№1) - силікагель „Сhemarol” L 100/250 для хроматографії, модифікований йодидом додециламіноетил- β -тридециламонію (ДДАТД). Розчин перемішували на магнітній мішалці протягом 30хвилин. Потім розчин відфільтровували через фільтр „червона” стрічка. Сорбент №1 підсушували на повітрі, а потім в сушильній шафі при $t=80^\circ\text{C}$ і вимірювали забарвлення за допомогою спектрів дифузного відбиття проти сорбенту порівняння, який готували наступним чином: в стакан ємністю 150см^3 додавали $0,02\text{г}$ сорбенту №2 і 50см^3 дистильованої води з $\text{pH } 5,5$. Розчин перемішували на магнітній мішалці протягом 30 хвилин. Потім розчин відфільтровували через фільтр „червона” стрічка в інший стакан ємністю 150см^3 , куди вмішували $0,1\text{г}$ сорбенту №1. Розчин перемішували на магнітній мішалці протягом 30хв. Потім розчин відфільтровували через фільтр „червона” стрічка. Сорбент №1 підсушували на повітрі, а потім в сушильній шафі при $t=80^\circ\text{C}$.

Вміст ДДС знаходили за калібрувальним графіком, побудованим в координатах - коефіцієнт дифузного відбиття - концентрація ДДС. Лінійність калібрувального графіка зберігається в інтервалі $0,03-0,28\text{мг/дм}^3$.

Основними недоліками вказаного способу є достатньо висока нижня межа визначення, висока трудоемність аналізу, яка обумовлена необхідністю проведення 10 операцій, та в зв'язку з цим, достатньо велика тривалість аналізу (1,0-1,5 години).

Найбільш близьким аналогом до винаходу за технічною суттю та результатом, що досягається, є визначення АПАР методом спектрометрії дифузного відбиття [Дмитриенко С.Г., Пяткова Л.Н., Рунов В.К.// Журн. аналит. хімії. 1996. Т.51. №6. С.600-604] [6]. Суть способу [6] полягає в сорбції

на ППУ утвореного у водному середовищі забарвленого іонного асоціату АПАР з $[\text{Fe}(\text{Phen})_3]^{2+}$ з подальшим визначенням АПАР методом спектрометрії дифузного відбиття. Для цього в мірні колби на 25см^3 вводили від 10 до 1000мкг АПАР, додавали $2\text{мл } 5\cdot 10^{-4}\text{М}$ $[\text{Fe}(\text{Phen})_3]\text{Cl}_2$ та воду до загального об'єму. В ємності опускали таблетки ППУ 140, прижимали їх скляною паличкою і струшували протягом 1 години на механічному вібраторі. Таблетки виймали та віджимали між листами фільтрувального паперу. Після висушування на повітрі міряли їх дифузне відбиття або порівнювали забарвлення таблетки з пінополіуретану зі шкалою стандартів, підготовленою. За даним способом методом спектрометрії дифузного відбиття можливо визначити ДДСН ($0,080-10,0\text{мг/дм}^3$). При визначенні 3мг/дм^3 АПАР відносна похибка складає 5%. Тривалість аналізу складає 1,0 год.

Основними недоліками вказаного способу є достатньо висока нижня межа визначення ($0,08\text{мг/дм}^3$).

В основу винаходу поставлена задача вдосконалити спосіб визначення додецилсульфату натрію методом спектрометрії дифузного відбиття шляхом використання менш складного та більш доступного органічного противоіону, проведення аналізу в більш кислому середовищі та використання як твердого носія поруватого сорбенту, що забезпечило б зниження величини нижньої межі його визначення.

Для вирішення поставленої задачі запропоновано спосіб визначення додецилсульфату натрію (ДДСН) у водному середовищі, що включає одержання забарвленого іонного асоціату ДДСН з органічним противоіоном, коцентрування одержаного забарвленого асоціату на твердому носії з наступним детектуванням методом спектрометрії дифузного відбиття, в якому, згідно з винаходом, як органічний противоіон використовують кристалічний фіолетовий, іонний асоціат одержують при $\text{pH}=3,9-4,1$ та коцентрування здійснюють на поруватому сорбенті XAD-16.

Нами встановлено, що використання кристалічного фіолетового (КФ) як органічного противоіону спрощує аналітичну форму визначення додецилсульфату натрію (використання двохкомпонентної системи: КФ-ДДСН замість трьохкомпонентної: $[\text{Fe}(\text{Phen})_3](\text{АПАР})_2$), що позитивно впливає на похибки визначення. Одержання іонного асоціату при $\text{pH } 3,9-4,1$ забезпечує зменшення забарвлення „холостого” досліджу, що підвищує контрастність та чутливість сорбційно-спектрометричного визначення додецилсульфату натрію. Використання поруватого сорбенту призводить до збільшення коефіцієнту коцентрування самого додецилсульфату. Це, в свою чергу, забезпечує високочутливе детектування методом спектроскопії дифузного відбиття. В результаті знижується нижня межа визначення ДДСН - до $0,5\text{мкг/дм}^3$.

Таким чином, сукупність суттєвих ознак способу, що заявляється, є необхідною і достатньою для досягнення технічного результату, який забезпечується винаходом - зниження нижньої межі визначення додецилсульфату натрію до $0,5\text{мкг/дм}^3$.

Спосіб реалізується наступним чином.

В мірні колби на 100см³ вводили аналізуючу пробу, яка містить від 0,29 до 28,8мкг додецилсульфату натрію, додавали 0,5мл 1,0*10⁻³М розчину кристалічного фіолетового, п мл 0,03М розчину Н₂SO₄ (до рН=3,9-4,1) та воду до загального об'єму. В ємності вносили наважку сорбенту XAD-16 - 0,1г, і струшували їх протягом 45 хвилин на механічному вібраторі. Сорбент відфільтровували через скляні фільтри. Після висушування на повітрі, а потім в сушильній шафі при t=80°C, міряли їх дифузне відбиття при 560нм. Порівнювали одержану інтенсивність дифузного відбиття з градувальним графіком, одержаним за таких же умов для проб дистильованої води з відомим вмістом ДДСН (0; 0,29; 1,44; 2,88; 14,4; 28,8мкг в 100см³).

Реалізація способу, що заявляється, забезпечує низьку нижню межу визначення ДДСН (0,5мкг/дм³) при тривалості аналізу 1год.

Характеристика реагентів і приладів

Додецилсульфат натрію (ДДСН), ТУ 6-09-64-75, - "ч".

Кристалічний фіолетовий, ч.

Сорбент Amberlite XAD-16(A), SUPELCO

Прилад "Spekol-11" (Carl Zeiss, Йена, Німеччина) з приставкою для вимірювання інтенсивності дифузного відбиття типу R d/0.

Кислота сірчана, ГОСТ 4204-77.

Вода дистильована, ГОСТ 6709-72.

Приклади реалізації за винаходом.

Приклад 1. Визначення концентрації ДДСН в модельному розчині, що містить 0,5мкг/дм³ ДДСН.

Для цього в мірну колбу на 100см³ вміщували 0,05мкг розчину додецилсульфату натрію; 0,05см³ 0,03М розчину Н₂SO₄ (рН=3,9); 0,5см³ 1,0*10⁻³М

розчину кристалічного фіолетового та воду до загального об'єму. Переносили в конічну колбу на 500см³, вносили наважку сорбенту XAD-16 -0,1г, і струшували їх протягом 45 хвилин на механічному вібраторі. Сорбент відфільтровували через скляні фільтри. Після висушування на повітрі, а потім в сушильній шафі при t=80°C, міряли їх дифузне відбиття при 560нм. Вміст ДДСН у модельному розчині знаходили за калібрувальним графіком, побудованим в координатах - коефіцієнт дифузного відбиття - концентрація ДДСН.

В аналізованому розчині знайдено (0,48±0,10)мкг/дм³ ДДСН з відносною похибкою 20,83%. Затрати часу на аналіз складають 1 год.

Слід відзначити, що відомим способом [6] ДДСН в модельному розчині не виявлено через недостатню чутливість способу [6].

Приклад 2. Визначення концентрації АПАР в пробі води Каспійського моря.

Для цього в мірну колбу на 100см³ додають 93,5см³ аналізуючої проби морської води і проводять ті ж операції і використовують ті самі розчини, що і в прикладі 1.

В аналізованому розчині знайдено 34,12±1,07мкг/дм³ АПАР, відносна похибка визначення становить 3,14%. Затрати часу на аналіз складають 1 год.

При визначенні АПАР за екстракційно-фотометричним способом [ГОСТ Р 51211-98] [2] знайдено 33,27±3,03мкг/дм³ АПАР.

Для обґрунтування інтервалу рН, що заявляється, були проведені досліді по впливу кислотності розчину на результати визначення ДДСН. Дані представлені в таблиці 1, приклади 1-5.

Таблиця 1

№	рН	Знайдено ДДСН, мкг/дм ³	Відносна похибка, %
За винаходом			
1	3,9	0,48±0,10	20,83
2	4,0	0,54±0,12	22,22
3	4,1	0,56±0,14	25,00
Поза межеві значення			
4	3,5	не визначається	
5	4,5	не визначається	

$S_{\text{ДДСН}}=0,5\text{мкг/дм}^3$, $\tau=1,0$ год

Встановлено, що заявляемий інтервал рН середовища, при збереженні всіх умов визначення, забезпечує нижню межу визначення ДДСН на рівні 0,5мкг/дм³, при тривалості визначення 1,0год (табл.1, приклад 1-3). Поза межне зменшення рН середовища, наприклад, до величини рН=3,5 (табл. 1, приклад 4), не забезпечує визначення 0,5мкг/дм ДДСН, внаслідок зменшення чутливості визначення за даних умов. Верхня межа кислотності обмежена тим, що при рН, наприклад, рН=4,5, не визначається 0,5мкг/дм ДДСН за рахунок збільшення забарвлення „холостого” досліді і, таким чином, зменшення різниці між „холостим” та аналізуючим досліді (табл. 1, приклад 5).

Запропонований спосіб дозволяє визначати ДДСН з високою точністю (відносна похибка 20,83% - 3,8%) в діапазоні концентрацій 0,5-288,0мкг/дм³, при тривалості аналізу 1год. Це підтверджується даними таблиці 2. При цьому, слід відзначити, що відповідно до [ГОСТ 27384-87. Вода. Нормы погрешности измерений показателей состава и свойств] [7] допускається відносна похибка при визначенні деяких компонентів природної та питної води від 10мкг/дм³ - до 100мкг/дм³ - (50-100)%, а при визначенні від 100мкг/дм³ до 1000мкг/дм³ (25-50)%.

Таблиця 2

№, п/п	Введено ДДСН, мкг/дм ³	Знайдено ДДСН, мкг/дм ³	Відносна похибка, %
1	0,50	0,48	20,83
2	2,88	2,83	7,23
3	144,0	142,8	3,8
4	288,0	268,0	5,42

pH=3,9

Переваги запропонованого способу визначення ДДСН відносно відомого способу [6] полягають в наступному:

- зниження межі визначення ДДСН до 0,5мкг/дм³, що в ~160 разів нижче межі визначення за способом [6] (80мкг/дм³) при практично однакових затратах труда та часу на аналіз.

Слід відмітити, що запропонований спосіб забезпечує достатньо високу точність визначення ДДСН у воді в широкому діапазоні концентрацій (0,5-288мкг/дм³). Відносна похибка при визначенні (3-288)мкг/дм³ складає ~(3-7)%. Спосіб простий і може виконуватися лаборантами.